

„Razsuta si v staro opeko ...“

Postopoma je dozorela odločitev o rušenju stavbe po posameznih fazah. Najprej so leta 1957 podrli dimnik, naslednje leto del sušilnic v bližini gradbišča trgovske šole, leta 1963 severni trakt, med leti 1964 in 1966 pa še vzhodni in zahodni trakt. Sklep o rušenju zadnjega dela „frnaže“ je bil sprejet šele avgusta 1966. Kdaj je bila odstranjena zadnja opeka, proti koncu leta 1966 ali pa se je morda rušenje zavleklo še v naslednja leta, nismo uspeli odkriti. Njeno opeko so uporabili pri gradnji nekaterih javnih stavb in tudi zasebnih hiš. Kljub temu, da je bila že leta 1957 predvidena za rušenje, so v njej še nekaj naslednjih let ostajale trgovine in obrtne delavnice ter sedeži nekaterih služb in organizacij. Do zadnjega so ostajali v stavbi tudi stanovalci, saj jim ob splošnem pomanjkanju stanovanj ni bilo lahko dobiti novega doma.

Od vseh poslopij „frnaže“ je času kljubovala le manjša stavba ob Erjavčevi ulici, ki so jo pristojni v mestu namenili za dom novogoriških krajevnih skupnosti. Preurejene prostore so odprli 7. septembra 1979. Sčasoma so prenovljeno stavbo obkrožile mnogo večje sosesde. Na „frnažo“ spominja vsaj na zunaj in z galerijo, ki nosi njeno ime. Stara opekarna pa je v mestu in okolici prisotna tudi simbolno, saj so njene opeke vgrajene v nekatere javne in zasebne stavbe.

Razstavno gradivo

Razstavne enote so postavljene po časovnem zaporedju od leta 1947 dalje. Podobe „frnaže“ in dogajanja v njej prikazujejo spisovni dokumenti, tehnična dokumentacija, fotografije in razglednice Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, pomemben delež pa prispevajo tudi fotografije iz zbirk Goriškega muzeja in Muzeja novejše zgodovine Slovenije ter nekaterih zasebnikov. Razstavno gradivo dopolnjujejo časopisni članki ter dragocena spominska pričevanja.

Nasmejan obraz
brivskega mojstra
pred svojo brivnico
v „frnaži“, okrog
leta 1960.
(Miran Plahuta,
Kromberk, zasebna
zbirka)

Damski frizerski salon v „frnaži“ je v začetku oktobra 1952 v časopisnem oglasu vabil ženski svet k ureditvi pričesk.
(Nova Gorica, 3. 10. 1952, št. 40, str. 6)

»FRNAŽI« V SLOVO

Bogata je tvoja zgodovina,
ti, slavna frnaža,
ob koncu posebej še vredna spomina!

Tvoje peči so žgale opeko
preteklo stoletje
za Staro Gorico tam preko.
Zametek si bila Nove Gorice,
opora in baza,
si kraju spreminjala lice.

Kaj vse si nam bila!
Glasbena šola, knjižnica znana,
mladinskih brigad taborišče;
za vse prireditve — dvorana,
kulturno-družbeno središče;
čevljarna, krojaški salon,
klet, trgovina, gostišče,
menza, mesnica, garaža — pardon:
raznih brezdomcev nočišče;
mlekarna in drugi lokali,
krize stanovanjske rešitev; azil
za vse, ki so tukaj pristali;
internat brez hišnih pravil.

Nazadnje, oprosti našim ljudem,
postala si — družben problem.
Obrnjen zadnji življenja je list,
razsuta si v staro opeko,
vendar še taka, razrušena, daješ korist.
Razdeljena do zadnjega trama, opeke,
vgrajena si v Novo Gorico.
Taka zaslužna ostaneš na veke.

Se to:
S terena, kjer si poravnana,
— o gnus, nestvori nadležni! —
premnoga se seli podgana.
Za to ti pa nismo hvaležni.

C. Z.

(PANG 956 Zupanc Ciril, t.e. 3, a.e. 6:
Vestnik kolektiva SGP Gorica, december 1966, št. 2, str. 12)

POKRAJINSKI
ARHIV V
NOVI GORICI
Trg Edvarda Kardelja 3
5000 Nova Gorica

Avtorja razstave in zbirke: Metka Nusdorfer Vuksanović
in Jurij Rosa

Oblikovanje razstavnih panojev in zbirke: Erik Pregelj
Izdal: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (zanj mag. Drago Trpin, direktor)
Založila: Krajevna skupnost Nova Gorica
Tisk: Copigraf Faganelj
Nova Gorica, oktober 2017

„FRNAŽA“ MESTO V MALEM

Razstava ob 70. obletnici mesta Nova Gorica

Foto atelje Pavšič Zavadlav, Solkan

Galerija Frnaža, Erjavčeva ulica 4, Nova Gorica

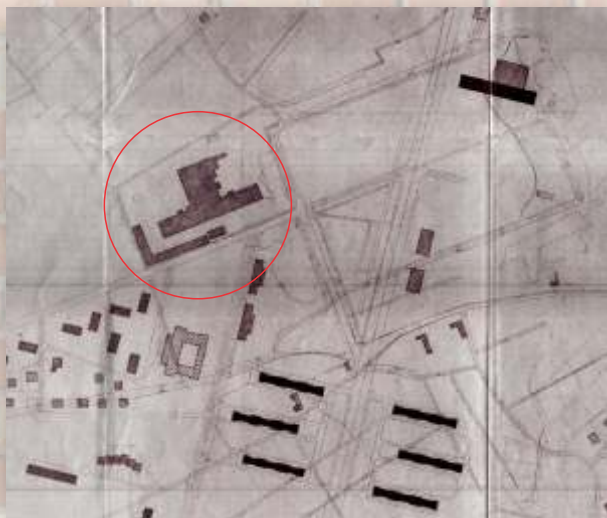
oktober 2017

„Tvoje peči so žgale opeko ...“

Opekarna „Fornace Goriziana di Laterizi“ je bila zgrajena leta 1922. Verjetno je nadomestila v vojni porušeno starejšo opekarno, ki je bila v današnjem „borovem gozdičku“, za vzhodnim obzidjem tedanjega goriškega pokopališča. Opekarniška poslopja so zavzemala sedanji prostor med Erjavčevo ulico, Srednjo ekonomsko in trgovsko šolo, osnovno šolo in Eda centrom. Osrednja stavba se je raztezala v dolžini 125 metrov ob Erjavčevi ulici s podaljškom v osi stavbe 50 metrov proti severu, do slemena pa je merila 17 metrov. Dimnik „frnaže“ je bil z dobrimi 50 metri tedaj največji na Goriškem. Pred glavnim poslopjem je stala upravna stavba, danes Erjavčeva ulica 4, ki jo je od glavne ločevalo 15 metrov široko dvorišče. Ob ulici in na zahodni strani glavne stavbe so bile še pritlične sušilnice za opeko.

Leta 1934 je prišla v last podjetja SAME (Società Anonima Materiali Edilizi) s sedežem v Benetkah. Po nekaterih podatkih je obratovala še leta 1944, po drugih pa je prenehala že pred vojno.

Urbanistični načrt Nove Gorice iz leta 1957 prikazuje položaj obstoječih stavb v mestu, med njimi tudi „frnažo“. Desno poleg nje so vrisane meje nekdanjega goriškega pokopališča z današnjo občinsko stavbo. (PANG 104 Skupščina občine Nova Gorica, Urbanistični načrt Nove Gorice 1957 II, priloga V)

„Zametek bila si Nove Gorice, opora in baza ...“

Po razmejitvi med Italijo in Jugoslavijo leta 1947 je opekarna prišla v okvir jugoslovanske države. Leta 1948 je bila nacionalizirana. V upravljanje so jo dobila gradbena podjetja, ki so gradila Novo Gorico, zadnje med njimi je bilo Splošno gradbeno podjetje Gorica, ki je bilo leta 1961 kljub sporu z občinsko upravo vpisano v zemljiško knjigo kot lastnik nacionaliziranih nepremičnin. Njeno na daleč prepoznavno poslopje z visokim dimnikom je bilo eno redkih večjih stavb na močvirnatih ravnici, predvideni za gradnjo Nove Gorice. Najprej so ga uporabili za domovanje mladinskih delovnih brigad, ki so začele graditi novo mesto, po njihovem odhodu so te prostore uporabljale še frontne delovne brigade. Vodstvo gradilišča in brigadirji so si v „frnaži“ uredili, kar so potrebovali za bivanje (spalnice, pralnico, kopalnico, menzo, pekarno, delavnice, skladišča, pisarne, ambulanto, prostore za prireditve,...). Po njihovem odhodu pa so ti prostori postajali takorekoč „mesto v malem“, središče nastajajočega mesta. Prvi prebivalci in medijski poročevalci so jo hudomušno imenovali „veleblagovnica“ (ker so bile v njej trgovine) ali „palača narodov“ (ker so bili njeni prebivalci različnih jugoslovanskih narodnosti). „Frnaža“ je pod svojo streho vzela večino dejavnosti, ki jih je Nova Gorica takrat premogla. Še približno poldrugo desetletje po začetku gradnje mesta je služila kot začasni dom različnim trgovsko-gostinskim in drugim storitvenim poslovalnicam, nekaterim podjetjem ter javnim službam in ustanovam, ki so tekom let spreminjala svojo organiziranost, pravni položaj in nazive. Tam je bilo kulturno in družabno stičišče mestnih prebivalcev in gostov, več družin in posameznikov pa si je v njej začasno uredilo tudi svoje domove. V „frnaži“ so potrošniki kupovali blago v različnih trgovinah: pekarni, mesnici, prodajalnah s sadjem in zelenjavo, mlečnimi izdelki in drugimi jestvinami, tekstilnim blagom, gospodinjskimi in drugimi potrebščinami, drogerijskim blagom, železnino, tehničnimi in drugim industrijskimi izdelki

ter mešanim blagom, svoje usluge je ponujal tudi slaščičar. Restavracija in menza sta skrbeli za prehrano delavcev in uslužbencev ter drugih priložnostnih gostov. Svoje storitve so v teh prostorih ponujali različni obrtniki: čevljarji, krojači, frizerka in brivec, finomehanik, pleskarski in soboslikarski mojster, ... Stara opekarniška stavba pa je nudila začasno zatočišče še drugim dejavnostim. Okoliški kmetje so tam na javni tržnici prodajali svoje pridelke. V njej je bil vojni odsek, mladina in vojaški obvezniki so obiskovali predvojaško vzgojo in se zbirali za odhod na služenje vojaščine. Svoj začasni sedež so v njej našla tudi nekatera podjetja in javne službe: obrtno podjetje za plastiko, podjetje za proizvodnjo ženske konfekcije, poštna služba in odvetnik. Sem so se zatekla tudi nekatera novogoriška društva: prosvetno društvo s knjižnico in čitalnico, glasbeno šolo in pevskim zborom, klub slikarjev-amaterjev ter planinsko društvo. Ti prostori pa so bili poleg vsega še priročno zbirališče mestnih otrok in mladine, ki so v njenih kottičkih poiskali priložnosti za svoja srečevanja in igre. „Frnaža“ je v teku povojnih let poleg vsega navedenega pletla tudi mnoge zanimive dogodke in zgodbe, ki so ostale ljudem v spominu.

„Skupinski portret s staro damo“ bi lahko nekoliko hudomušno poimenovali posnetek razigranih mladih nabornikov na kolesih pred „frnažo“, 26. maja 1958. (Foto atelje Pavšič Zavavlav, Solkan /Goriški muzej - arhiv Foto Pavšič, 15248)

„Postala si družben problem ...“

Opuščena opekarna seveda ni bila primerno okolje za navedene dejavnosti in za stanovanja, saj ni bila zgrajena za ta namen. Prazno poslopje z veliko prostornino pa se je ponujalo za rešitev mnogih potreb, ki so pestile rastoče mesto. Drugačna prvotna namembnost, dotrajanost stavbe in slabe higienske razmere v njej so od začetka povzročali nenehne probleme, s katerimi so se ubadali njeni uporabniki in tudi pristojne službe: zelo slabe bivalne razmere v za zdravje škodljivih stanovanjskih prostorih, slabi delovni pogoji in neugledna oskrba prebivalstva v zasilnih trgovinah in obrtnih delavnicah, nečistoča, pojav podgan in drugih škodljivcev, izbruhi nalezljivih bolezni, občasna razdejanja, požar in še druge pomanjkljivosti. Prostori in dejavnosti v njih niti zdaleč niso ustrezali zakonskim, higienskimi in estetskimi merilom. Stanje stavbe, ki je bila v urbanističnem programu Nove Gorice iz leta 1957 zapisana rušenju, se je tako poslabšalo, da je sčasoma postala nevarna za uporabnike in mimoidoče. Poslopje je ob rastočih novogradnjah in oblikovanju sodobne mestne podobe postajalo mestu v breme in kazilo njegovo podobo.

„Palača narodov“ je izgubljala svoj krov. Posnetek prikazuje podiranje strehe vzhodnega trakta stavbe, najverjetneje leta 1964. (PANG 583 Zbirka fotografij, a.e. 146/1)